

Andreja Benko

VERSKI ELEMENTI IN NJIHOVA SIMBOLIKA V EVANGELIČANSKI CERKVI

Sakralni objekti so že v času velikih civilizacij, kakršne so bile egipčanska, antična grška in rimska, veljali za vrhunce tedanjih gradenj in arhitekturnih mojstrov. Na osnovi ohranjenih monumentalnih primerov zato lahko trdimo, da so se tedanji snovalci bolj premišljeno posvečali načrtovanju takšnih objektov, saj so upoštevali in vključevali številne pomembne dejavnike ter iskali najprimernejše elemente in razmerja.

Objekti, posvečeni raznim božanstvom in ljudem, ki so jih častili kot namestnike bogov na zemlji (faraoni ipd.), so izstopali, saj sta takratna miselnost in prepričanje ljudi zahtevala, da se mora sakralni objekt že v osnovi razlikovati od navadnega bivališča, z velikostjo pa so dali vedeti, da je objekt posvečen nekomu višjemu. Temu sledimo še danes, zato so ti objekti še danes praviloma presežki v arhitekturi. Skozi čas so se izoblikovale tudi nekatere smernice, ki jim morajo takšni objekti slediti, in predpisani so verski elementi, ki so raznovrstni, predvsem glede na vero pa tudi politično naklonjenost.

Gradnja sakralnih objektov je bila pri evangeličanih, v preteklosti zaradi različnih vzrokov, tudi v primerjavi z rimskokatoliškimi cerkvami enostavna in preprosta. Evangeličani že na podlagi verskega prepričanja sledijo enostavni cerkvi, ki ne bogati na račun vernikov. Tako so se evangeličanske cerkve bolj kakor k oddaljenemu Bogu, izstopanju in privzdigovanju od okolja ter vernikov obračale k ljudem – občestvu cerkve, saj so bistvo vere prepoznali v njih. Zato so gradili preproste objekte iz avtohtonih materialov in s tipiko okolja, kar je objekt asimiliziralo v okolje – naredilo ga je »domačega«. Dodatni razlogi za tako gradnjo so

posledica raznih zakonov, omejitev, prepovedi in preganjanja oz. omejevanja vere.

Prav zato so zanimive prve evangeličanske molilnice na območjih, kjer se je protestantizem uveljavljal. V Sloveniji je tako območje Prekmurje, prekmurska kultura in vera v takratnem času pa sta precej neraziskani in neobdelani, dobesedno zaprašeni in zato kot taki kličeta po raziskovanju.

Zgodovina gradnje evangeličanskih sakralnih objektov

Evangeličani so se v času reformacije, predvsem pa protireformacije, spopadali s podobnimi težavami, s kakršnimi se je zgodnje krščanstvo v prvih stoletjih, ko so se kristjani skrivaj zbirali po zasebnih hiša in katakombah. Za zgodnje krščanstvo se je to preganjanje nehalo leta 313 z milanskim tolerančnim ediktom cesarja Konstantina, ki je omogočil kristjanom gradnjo stavb, namenjenih zbiranju vernikov ob opravljanju bogoslužja.

Kot prelomno obdobje za evangeličane in kot konec protireformacije pa lahko označimo dan, ko je Jožef II. prevzel oblast od svoje matere Marije Terezije, ki je veljala za ostro nasprotnico vseh nekatoličanov. Jožef II. je bil absolutist z razsvetljenskimi idejami, zato ne preseneča, da je kmalu izdal več tolerančnih patentov. Ti so bili:

1. Tolerančni patent 20. oktobra 1781, z datumom na dokumentu »13. oktober 1781«. Ta patent je prvič po koncu protireformacije v deželah, združenih pod habsburško krono, omogočil opravljanje cerkvenih obredov luteranom (augsburske veroizpovedi), kalvinistom (helvetiške veroizpovedi) in pravoslavcem. Kljub patentu je imela pri uveljavljanju vere še vedno prednost rimskokatoliška veroizpoved, ki je bila tudi pristojna za vodenje vseh matičnih knjig.

2. Tolerančni patent leta 1782. V tem patentu so dobili večje verske svoboščine v opravljanju svojih verskih obredov tudi judje.

3. Tolerančni patent 11. decembra 1785. Legaliziral je tudi prostozidarstvo, vendar je bil dostop do lož omejen.

Po tolerančnem patentu iz leta 1781, ki je za razvoj evangeličanske kulture najpomembnejši, je bila nekatoliškim podložnikom oz.

državljanom dovoljena gradnja molilnic ter šol. Po pisanju Jonatana Vinklerja je bilo evangeličanom dovoljeno zgraditi molilnico in šolo, kjer je sto evangeličanskih družin, tudi če ne živijo vse v kraju, v katerem bo njihova molilnica ali njihov dušni pastir. Del jih je lahko oddaljen tudi nekaj ur hoda, še bolj oddaljeni pa se lahko, kolikor pogosto želijo, odpravijo v najbližjo, vendar še v cesarsko-kraljevih dednih deželah nahajajočo se molilnico (Vinkler 2011: 298).

Najmanjša samostojna enota evangeličanske cerkvene skupnosti je cerkvena občina (cerkvena gmajna, različica župnije). Bodonsko območje se je konec 18. stoletja delilo v dve cerkveni občini. Deloma je spadalo v križevsko cerkveno občino, deloma v puconsko cerkveno občino. Vedeti moramo, da sta ti dve cerkveni občini pokrivali precej veliko ozemlje, zato se je kazala težnja, da se ustanovi še ena cerkvena občina, da bi lahko verniki obiskovali svete obrede bližje domu, otroci pa šolo, ki bi bila v sklopu molilnice.

Za odcepitev in ustanovitev nove cerkvene občine je bilo potrebno imeti po tolerančnem patentu Jožefa II. urejenih nekaj bistvenih točk. Najpomembnejše je bilo zadostno število vernikov, prav tako pa so morali imeti zagotovljeno zemljišče ter finančna sredstva za gradnjo molilnice in za financiranje cerkvene občine. Ustanovitveni dokumenti bodonske cerkvene občine so zbrani v *Prvi kroniki cerkvene občine Bodonci*, med njimi je tudi odgovor na prošnjo vernikov za gradnjo cerkve (to je bilo eno izmed določil pri ustanovitvi nove cerkvene občine), ki so jo naslovili na grofa Petra Szaparyja (grofa in fevdalnega gospoda), ki jim je na svojem ozemlju dovolil gradnjo molilnice.

Ko se je leta 1792 bodonska gmajna odcepila od puconske, je obsegala 23 naselij in 260 družin, skupaj 1754 ali 1784 vernikov augsburške veroizpovedi; številka 30 je razlika, ki se pojavlja v popisih (Sedar 2011). Prva bogoslužja so opravljali v večjih objektih, da je obredu lahko prisostvovalo več ljudi; zato so bili najprimernejši predvsem skednji. Sele, ko je bilo zbranih zadosti sredstev in gradiva in so bili pripravljeni načrti, so objekt začeli graditi.

Objekt je bil projektiran kot lesena konstrukcija. Grajen je bil predvsem iz materialov, ki so bili dostopni na prekmurskem območju. Prav tako so ga gradili izvajalci iz domačega okolja, kar

potrjuje tudi zapis v *Prvi bodonski kroniki*. V njej je navedeno, da izračun tesarskih del in materialov velja le za dela, ki jih ne bodo izvedli verniki sami (Sedar 2011). Zato lahko z gotovostjo trdimo, da je bil objekt sicer grajen po principu drugih objektov, se pravi avtohtonih hiš tistega okolja, saj so bili takega dela domači obrtniki in vaščani vajeni in so se zato lahko dela lotili sami.

Po do sedaj zbranih podatkih lahko posebej poudarimo nekatere bistvene razlike med molilnico in cerkvijo. Takratna prevladujoča veroizpoved je bila katoliška, ki je morala po tolerančnem patentu obdržati prednost javne verske izpovedi. Po določilih tolerančnega patenta Jožefa II., ki je dovolil evangeličanski veri primerno osebno izpoved, so se morali vsi verski objekti drugih veroizpovedi, ki jim je bilo odtlej dovoljeno opravljanje verskih obredov, vizualno opazno ločiti od sakralnih objektov rimskokatoliške vere. Nekatoliški objekti namreč niso smeli povzemati podobe rimskokatoliških cerkev, ampak meščanskih hiš. Predvidevamo lahko, da je bila kot molilnica mišljen objekt ali stavba, namenjena opravljanju skupnih molitev in verskih obredov, vendar pa je v hierarhičnem odnosu do cerkve manj vredna. Izrecno je bilo zapovedano, da pri nekatoliških verskih objektih ne sme biti niti zvonikov niti zvonov, zato je tudi ne zvonjenja. Prav tako nekatoliške stavbe ne smejo imeti očitnega vhoda s ceste, kakršen je značilen za katoliško cerkev. Z upoštevanjem teh omejitev so si verniki lahko prosto zgradili molilnico – takšno in s takšnim gradivom, kakor so želeli. Za rimskokatoliško cerkev značilne zvonike so lahko ob molilnice drugih veroizpovedi prizidali šele po letu 1791, ko je bilo to dovoljeno z zakonom. Danes sakralne objekte krščanske veroizpovedi, ki sledijo določenim zakonitostim, imenujemo »cerkve«. In ker je evangeličanska vera veja krščanstva, so posledično tudi določeni evangeličanski sakralni objekti »cerkve«.

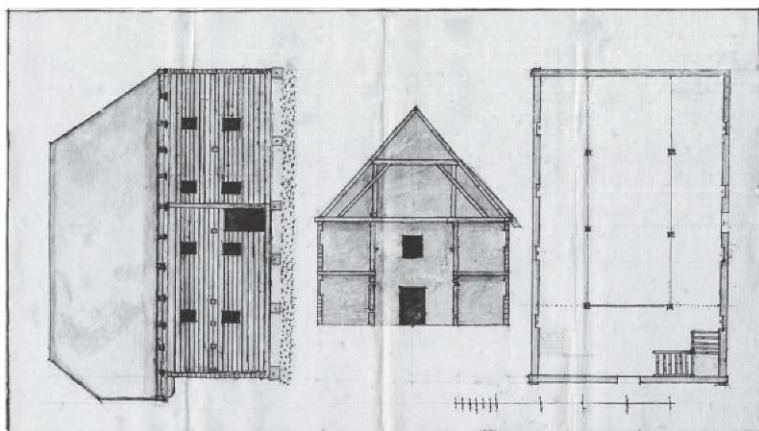
Revolucija leta 1848 je s širšo svobodo veroizpovedi mnogim veroizpovedim (tudi tistim, ki so bile zaradi prevlade rimskokatoliške vere prepovedane ali jih je omejevalo mnogo zakonov) prinesla več prostosti. Ustava iz leta 1849 je namreč vsaki verski skupnosti, ki je dobila državno priznanje, prinesla pravico do lastne organiziranosti in svobodnega upravljanja svojih zadev. Evangeličanska vero-

izpoved je tako bila izenačena z rimskokatoliško. Zagotovljena je bila svoboda vere in vesti, dovoljeno je bilo javno bogoslužje in pravica do premoženja. L. 1861 je s t. i. februarским patentom država umaknila nadzor nad religijo in torej tudi nad protestanti. Vključno z drugimi verskimi manjšinami pa so protestanti dobili nadaljnje svoboščine pri opravljanju verskih obredov. Od takrat so mnoge tolerančne molilnice prezidali in po zgledu katoliških cerkva so dobile bolj ali manj podobo, kakršne imajo objekti rimskokatoliške vere.

Zasnova bodonske molilnice

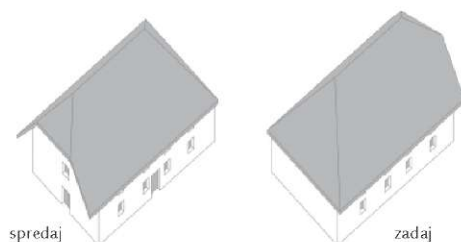
Iz načrtov za prvo bodonsko molilnico, ki jih poznamo, lahko razberemo mnoge zanimivosti. Za prve skice molilnice, ki so ohranjene v *Prvi bodonski kroniki*, kakor je naslovljen najdeni zvezek z zapisi, lahko trdimo, da so prerisi originalnih načrtov, ki so shranjeni v Szombathelyju. Prerisi oz. kopije pa niso identični z originali, saj se v določenih detajlih od njih razlikujejo.

Te razlike lahko pripišemo več dejavnikom. Ker originalni objekt ne obstaja več, obenem pa za zdaj še ni znano, ali obstaja morda

Slika 1: Originalni načrti prve bodonske molilnice

fotografija izvirnega objekta, ne moremo z gotovostjo trditi, zakaj so skice oz. prerisi drugačni od originalnih načrtov. Lahko le predvidevamo, zakaj je tako. Kakor je običajno tudi v današnjem času, se pogosto izveden objekt ne sklada z načrti. Lahko gre za posledico spremembe pri gradnji po dogovoru, saj načrti niso bili izrisani tako natančno in se je pri izvedbi marsikdaj kaj zataknilo, lahko pa je botrovalo pomanjkanje sredstev za izvedbo ali pa so se preprosto zgodile namerne ali nenamerne napake pri gradnji.

Slika 2: Aksonometrični prikaz

Prva bodonska molilnica je bila zasnovana v longitudinalnem razmerju. Tak tloris in razporeditev sta namreč za krščanske sakralne objekte najbolj pogosta. Baziliko kot najpogostejši stavbni tip je povzemala že starokrščanska arhitektura (Krečič 2000). V podolgovatem objektu se je namreč lahko na preprost način organizirala notranjost cerkve, diktirana s samo obliko, zato je splošno uporabljena tudi pri sakralnih objektih drugih verstev. Koncept zahodnega krščanstva je v prvih stoletjih našega štetja vztrajal pri konceptu longitudinalne cerkve, ki ohranja simbolično učinkovit motiv poti k oltarju, in to je kljub majhnosti objekta povzemala tudi prva bodonska molilnica.

Vhode v objekt je narekoval prej omenjeni tolerančni patent iz leta 1781. Ta pravi: »Glede molilnic izrecno zapovedujemo, da pri njih, kjer ni že zdaj drugače, ne sme biti zvonjenja, nikakršnih zvonov, stolpov in očitnega vhoda s ceste, kar je značilno za cerkev, drugače pa si naj prosto zgradijo molilnico tako in s takim gradivom, kakor želijo.« Molilnica je bila zato postavljena vzporedno z vaško cesto in to orientacijo oz. pozicijo zavzema tudi današnja mnogo

večja bodonska cerkev. Po navodilih tolerančnega patenta je bil vhod v objekt za farane cerkvene občine na krajši stranici, nasproti vhoda pa je bil oltar. S cestne strani je bil vhod namenjen fararju, se pravi duhovniku. Današnja cerkev, ki stoji na mestu stare molilnice, ima prav takšno zasnovo, le vhodi v cerkev so s treh strani. Iz tega lahko sklepamo, da je bila večina prvotne zasnove bodonske molilnice pravilno zasnovana in je tako ohranjena še danes.

Objekt je bil projektiran in izdelan tako, da je sprejel čim več vernikov, obenem pa je zagotavljal preglednost vernikom in slišnost fararja. Večina evangeličanskih cerkva – in tako tudi prva bodonska molilnica – je grajenih tako, da je bil prostor v objektu maksimalno izkoriščen. S tega vidika so se v veliki večini cerkva uvedli galerije ali kore v obliki proti oltarju odprte črke U, medtem ko je kor v rimsko-katoliški cerkvi pogosto le na strani nasproti oltarju in je namenjen orglam in pevcem. Na korih v evangeličanski cerkvi je poleg prostora za pevce ob straneh tudi prostor za vernike. Tlorisno gledano je tako lahko cerkev oz. molilnica manjših dimenzij, kar pomeni, da je tudi gradnja objekta cenejša. Do galerije ali kora je dostop po stopnicah. Če pogledamo načrt za prvo bodonsko molilnico, je kor podprt s 6 stebri, kar prostor v pritličju dodatno oblikuje, deli in hkrati povezuje celoten volumen objekta.

Verski elementi evangeličanske cerkve

Vsak verski objekt ima verske elemente, ki sestavljajo notranjost objekta kot sakralni prostor. Kaj loči navadno od sakralnega, se izkaže kot kompleksno vprašanje. Človekovi zmožnosti intelektualnega sklepanja in čustvovanja vedno znova ustvarjata posamezne svetovne nazore iz življenjskih dejavnosti, doživljanja lastnih izkušenj in reflektiranja izkušenj drugih. Vsi simbolni sistemi, ki jih klasično razumemo kot bolj ali manj zaprte celote, se s podrobnejšim raziskovalnim vpogledom izkažejo kot rezultati ali posledice različnih interakcij ter prenosov. So predmet pogajanj, razvoja, različnih interpretacij, v preteklosti pa so bili pogosto odvisni od vsakokratne razporeditve družbenih moči.

Evangelikanstvo augsburške veroizpovedi se je skupaj z nekaterimi drugimi reformacijskimi in protestantskimi verami ločilo od rimskega katolištva in vneslo v liturgijo ter sakralni prostor objekta nekatere spremembe, ki so izhajale iz reformacijske kritike takratne rimskokatoliške cerkve.

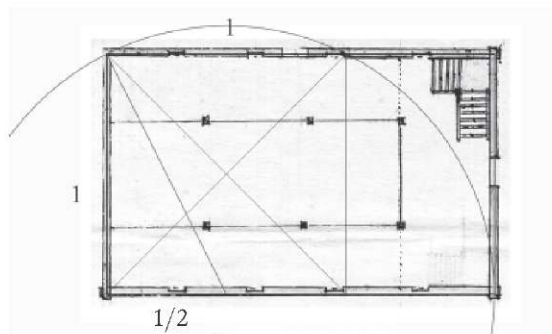
Čeprav so med različnimi protestanskimi veroizpovedmi številne razlike, jim je skupno, da v nasprotju s pravoslavljem in katolištvom na oltarju ne opravljajo maše v smislu zgodnjekrščanskih daritev, ampak je v ospredju branje in razlaga Svetega pisma. Prostor nima posebnega vsebinskega središča, ampak so na dvignjenem podestu, ki omogoča dobro vidljivost ter slušnost vernikom, razporejeni elementi, ki so potrebni obredu.

Za evangeličansko cerkev značilni verski elementi so: razmerje v katerem je objekt zidan oz. sama oblika cerkve, oltar, oltarna slika, prižnica, križ in krstni kamen.

Verski elementi v prvi bodonski molilnici

Tloris

Razmerje, v katerem je narejen osnovni tloris prve bodonske molilnice, je razmerje zlatega reza. Zlati rez (*sectio divina*) je razmerje, ki je v praksi največkrat uporabljeno, saj pooseblja naravno razmerje.

Slika 3: Zlati rez iz tlorisa molilnice

Zlati rez velja za najlepše in najbolj skladno razmerje dveh količin in pomeni harmonijo med linearno, skorajda neznosno preciznostjo na eni in nepopolnostjo na drugi strani. Človek kot del narave je prav tako zgrajen v tem razmerju; čeprav se ga ne zavedamo, ga intuitivno čutimo. Prav zato ga v svojem izražanju in delih prav do današnjega časa pogosto uporabljamo. Zlati rez je neskončno razmerje dveh stranic, pri čemer je krajša stranica v enakem razmerju do daljše, kakor je daljša vsoti obeh ($a:b=b:c$, če je $c=a+b$). (Juvanec 2009: 196.)

Je matematični pojem, kompozicijski zakon, kjer je manjši del proti večjemu v istem razmerju kot večji del proti celoti. To razmerje je vedno 1:1,618 [<http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/sola/2003/ura/tina/nova/index.html>].

Oltar

Oltar je mikrokozmos in katalizator svetega, k njemu pa so usmerjene vse liturgične geste, vse arhitekturne linije. V malem povzema celotni tempelj in univerzum; je kraj, kjer se sakralno gosti z največjo močjo (Chevalier, Gheerbrant 1993: 409).

V evangeličanski cerkvi je oltar poseben, mizi podoben objekt, pri katerem duhovnik opravlja obred – božjo službo. Podoben je oltarjem, ki se pojavljajo zdaj tudi v sodobni rimskokatoliški cerkvi.

Oltar je najpomembnejši del v sakralnem objektu, saj ob njem duhovnik opravlja najpomembnejši del bogoslužja. V preteklosti so bili glavni oltarji v cerkvi in s tem tudi duhovniki orientirani proti vzhodu, proti vstajenju, v sodobnem času pa so orientirani proti zahodu, proti zatonu, le pravoslavni še ostajajo orientirani na vzhod. Vedeti moramo, da je bil evangeličanski duhovnik že od začetka (1521) obrnjen proti vernikom in je izvajal bogoslužje v domačem jeziku vernikov. V rimskem katolištvu je ta preobrat v smeri izvajanja obreda uvedel in predpisal šele drugi vatikanski koncil, ki se je končal leta 1965 (*Kongregacija za duhovščino*, 2002). Od takrat je katoliški duhovnik, ki izvaja obred, obrnjen proti zahodu in proti vernikom, obenem pa tudi on mašuje v verniku znanem jeziku in ne več v latinščini.

V prvi bodonski molilnici je bil oltar nasproti glavnega vhoda v objekt, z usmeritvijo fararja proti jugu in občestvu. Postavljen je bil

tako, da je bil približno 15 cm dvignjen nad ostali tlak v prostoru. Vedeti moramo tudi to, da v prvi bodonski molilnici sprva ni bilo klopi, ki bi omogočile vernikom sedenje za časa trajanja svetega obreda. Iz tega lahko sklepamo, da je prav zato moral biti oltar na višji poziciji – na podestu, da je bil farar viden in slišen vsem. Prav zaradi tega, da je bila sveta beseda res vsem slišna, se je ločeno od oltarja izoblikoval še en značilen element in simbol – prižnica.

Kakšen je bil prvoten oltar v prvi bodonski molilnici, nam ni znano. Glede na prvotno notranjo opremo prve bodonske molilnice lahko sklepamo, da je to bila le malo večja lesena miza. Notranjo opremo so v molilnico dodajali postopoma, saj je bila odvisna od darov vernikov, ki so omogočili nakup.

Oltarna slika

Oltarne slike so umetniška dela, ki imajo tudi za umetnostne strokovnjake poseben pomen. Pogosto so del oltarja, se pravi, da so vdelane vanj, ali pa so proste in uokvirjene.

V evangeličanski cerkvi je oltarna slika skorajda obvezna, ker daje »sveti podpis« vsemu cerkvenemu prostoru in jo lahko pojmujeemo tudi kot del dekoracije prostora. Pri katoličanih nam oltarna slika (ali kip) razkrije svetnika, ki je zaščitnik (patron) posamezne cerkve, evangeličani pa svetnikov ne častijo. Posameznik namreč moli le k Bogu – Očetu, Sinu in Svetemu Duhu in ne k svetnikom. Svetniki so zgolj vzor za čisto posvetno življenje.

Luther ni bil nasprotnik umetnosti, kakor ga želijo prikazati, vendar pa je nasprotoval pretiranemu okrasju v cerkvi. Poudarjal je, da morajo imeti umetniški elementi v cerkvah tako motiviko, ki ima didaktično vlogo za vernike. Prav zaradi tega so na oltarnih slikah v evangeličanskih cerkvah upodobljene poučne zgodbe iz evangelija in prizori s Kristusovega križevega pota. Tako evangeličanstvo tudi prek umetniških elementov v cerkvi simbolično nagovarja vernike in jih vodi k razmišljanju in meditaciji.

Prva bodonska oltarna slika je bila naslikana leta 1812, njen motiv pa je Kristus na križu, se pravi motiv dvanajste postaje na križevem potu – Kristus umre na križu. Simbolno to predstavlja tudi

Slika 4: Oltarna slika prve bodonske molilnice

ponovno rojstvo oz. vstajenje Jezusa. Ob križu z Jezusom, ki je postavljen v centralno pozicijo, je na levi strani naslikana Marija, Jezusova mati, na desni strani pa učenec Janez. Kompozicija slike je trikotna – umirjena. Slika je delo Vinceta Kleina in je dobro ovrednoteno slikarsko delo. Naslikana je v razmerju $1:\sqrt{2}$ in v tehniki olje na platnu. Prva oltarna slika je nekoliko manjša od sedanje bodonske oltarne slike, kar lahko pripišemo temu, da je bila slikana za manjši prostor, zagotovo pa je bila velikost odvisna tudi od cene. Tako prva kakor druga oltarna slika za Bodonce sta na vrhu polkrožno zaključeni.

Leta 1899, ko je bila sezidana sedanja bodonska cerkev, je bila naslikana nova oltarna slika; njen motiv je Jezusova molitev v vrtu Getsemani in je delo avstrijskega slikarja Velenzeya.

Leta 1918 so zato prvo bodonsko oltarno sliko darovali cerkveni občini Gornji Slaveči kot darilo ob ustanovitvi. Kasneje je bila darovana v Apače, ob ustanovitvi tamkajšnje cerkvene občine leta 1929, in tam je še sedaj. O tem je pisal Karol Šiftar, ki je bil farar bodonske cerkvene občine med letoma 1895 in 1959, v *Evangeličanskem koledarju* 1937v prispevku *Kratka zgodovina bodonske evangeličanske fare*.

Prižnica

Protestantizem od svojega nastanka naprej močno poudarja vlogo besednega bogoslužja (branja Božje besede in pridiganja), zato je za vse protestantske cerkve značilno, da imajo prižnice kot samostojen element. Imajo lahko obliko mize, na kateri je Sveto pismo, ali pa so pomaknjene v sredino glavnega oltarja oz. nad glavni oltar in tako simbolizirajo centralno vlogo oznanjevanja. Pogosto so oblikovane privzdignjeno, v obliki manjšega balkona, do katerega se pride po samostojnih stopnicah. Take prižnice so pri evangeličanih najbolj pogoste.

Na začetku v prvi bodonski molilnici prižnice še ni bilo in so jo dodali naknadno, kakor tudi druge dele notranje opreme. Sklepamo lahko, da je bila najprej prižnica le fizično ločena od oltarja v obliki posebne mize. Iz zapisov prej omenjenega fararja Karola Šiftarja vemo, da je lepo oblikovano prižnico po naročilu izdelal in predal v uporabo mizar Janez Reizman iz Radgone leta 1812.

Križ

Križ je eden izmed temeljnih simbolov, ki obstajajo iz najstarejših časov, poleg kroga, kvadrata in središča. Povezan je z drugimi tremi: s sečiščem dveh premic se ujema s središčem in ga odpira navzven, sodi v krog, ki ga deli na štiri segmente (Chevalier, Gheerbrant 1993: 409).

Pojavlja se pri mnogih kulturah in ljudstvih. Je splošni simbol svetovnih dimenzij, strani neba in orientacije v vseh pogledih: prek tega je postal simbol zemlje, sveta in vesolja nasploh. Križ kot simbol sveta poudarja sintetični, kompleksni vidik stvarnosti, v kateri se prepletajo in sekajo pomembne dimenzije, ravnine in silnice.

V prvih treh stoletjih krščanstva se križ ni uveljavil kot simbol nove vere, saj je v tem času zbujal premočne negativne asociacije – križ je bil za ljudi tistega časa v prvi vrsti orodje ponižanja in mučne usmrtitve. Križ se je prvič pojavil v drugačni konotaciji leta 312, ko je Konstantin Veliki pred bitko pri Milvijskem mostu doživel videnje križa in slišal glas: »S tem znamenjem boš zmagal.« Konstantin Veliki je leta 313 objavil milanski edikt in priznal krščanstvo za

uradno vero (Kunc 2006). Po tem dogodku križanje kot oblika mučenja ni bilo več pogosto in zato je križ postal najpomembnejši in najprepoznavnejši simbol krščanske vere: iz znamenja ponižanja in smrti je postal simbol Jezusovega vstajenja in slave. Upodabljati so ga začeli na različnih predmetih, pozneje so ga uporabljali tudi za osnovni tloris cerkva in kot znak moči in oblasti Cerkve.

Simbolna razlaga križa je naslednja: V križu se skrivajo razsežnosti sveta (horizontalni del) in duhovne, nadsvetne razsežnosti (vertikalni del). Križ tako simbolizira prepletanje, povezovanje in spajanje; simbolizira stvari, ki so neuničljive in se transformirajo; zato se pojavlja kot eden izmed najpomembnejših simbolov življenjskega mističnega vzpona, transcendence, odrešenja in večnosti, nesmrtnosti (Musek, 1990:197).

Motiv, ki se pojavi na oltarju evangeličanske cerkve, je križ in ne razpelo (križ s podobo Jezusa), kakor je značilno za katoliške cerkve. Tako v primeru evangeličanske vere s simbolom križa častijo vstajenje Kristusa po smrti na križu in ne – kakor bi lahko napačno interpretirali – smrti Kristusa na križu.

Predvidevamo lahko, da je bil v prvi bodonski molilnici ob oltarju večji lesen križ, katerega dimenzije nam niso znane. Vendar pa je to verski element, ki je pomemben vernikom in je bil zanesljivo eden prvih elementov poleg oltarja, ki je opremil prostor.

Krstni kamen

Evangeličani in katoličani nimajo enotnega pogleda na zakramente. Od katoliških sedmerih zakramentov priznavajo le dva, in to sta sveti krst in Gospodova večerja. Ostale zakramente/obrede pa razumejo zgolj kot simbolna dejanja.

Krstni kamen je kamnit, ponavadi marmorni element, ki je postavljen v prostor tako, da je čim bolj viden vsem vernikom – zaradi tega je njegova pozicija pogosto centralna. Umeščanje pred oltar ima simbolni pomen, saj krst odpira dostop do svetega in do združenja z Bogom. Krstni kamen namreč sodi med simbole, ki ustrezajo obredu očiščevanja, prehoda in vpeljevanja, ki vodi v višji svet. Tudi njegova oblika je simbolna. Zgornji del oz. pokrov se

imenuje krona (ponavadi je oblikovan kot sfera). Ta »krona« krščenca za otroka in potomca Boga Očeta. Pripadnost krščenca svetovni družini bo vedno krepkejša in zmeraj bolj goreča ter se bo obnavljala v obhajanju svete ali Gospodove večerje, kar simbolizira spodnji del, ki je oblikovan kot kelih [<http://www.kirche-schwefe.de/kirche/geschichte/taufstein/>].

Oblikovan je tako, da se voda, s katero je otrok ali odrasla oseba krščena, steka v lijakasti del krstnega kamna, ki vodo zadrži. Pri evangeličanih krstijo s svežo vodo in ne z blagoslovljeno, kakor je to običajno pri katoličanih, kajti evangeličani vode ne blagoslovljajo.

Simbolika

Ker pri evangeličanski veroizpovedi poudarjajo enostavnost objektov in materialov ter zavračajo bogatenje cerkve na račun vernikov, ima teh pet elementov, poleg tlorisa objekta, ki je različen od objekta do objekta, poseben pomen. Vsak od teh elementov vernikom predstavlja globljo, simbolno vsebino.

Simbolno dojemanje sveta je človekova značilnost že od vsega začetka. Grški glagol »symballein«, iz katerega izhaja beseda simbol, pomeni dati skupaj oz. povezati. Simbol torej predstavlja neko vsebino, ki nas vodi k smislu, širšemu od konkretnega znaka te vsebine, tvori pa s to vsebino celoto (Musek 1990).

Mnogi pomembni filozofi so človeka opredelili kot »animal symbolicum«, kot bitje, ki uporablja simbole, znake in uresničuje svoj položaj v svetu tako, da si prav z uporabo simbolov nenehno gradi model stvarnosti, po katerem se ravna in ga preverja spet s pomočjo simbolov.

Pogled v pomensko strukturo simbolov nam razkrije, da simboli določajo praktično vse pomembne kulturne in sploh človeške vrednote, saj so tudi označevalci temeljnih vrednot. Prav ta funkcija simbolov, ki je bila v preteklosti še izrazitejša, se poglobljeno razkriva v vsebinski analizi simbolike.

Velik del simbolike je individualen. Že samo sprejemanje in dojemanje univerzalnih in kulturnih simbolov je nujno individua-

lizirano. Spreminja se od posameznika do posameznika (Musek 1990).

Simbol pooseblja razmerje ali celoto razmerij med več pojmi; logika simbolov pa je izpeljava teh razmerij. S tem se pojavijo kompleksnost in težave problema, kajti temelje teh razmerij je treba iskati v različnih smereh.

Ljudje že ves čas imamo težnjo po označevanju in izražanju višjih principov. In prav to je morda eden od izvorov simbolike. Po tem pojmovanju naj bi simbole uporabljali predvsem za tolmačenje skrivnostnega in numinoznega, vsega tistega, česar si ne moremo preprosto razložiti, po drugi strani pa to usodno obvladuje naše življenje in določa našo omejenost. Simbolika naj bi bila torej v osnovi predvsem sredstvo za izražanje svetega, sakralnega – za razlikovanje med sakralnim in nesakralnim, svetim in posvetnim. Simbol je torej kazalec, ki kaže na neko resnico, samo zase preveliko, da bi lahko bila izražena v besedi in ideji. Vemo da niso simboli sami tisti, ki ustvarjajo realnost oz. sakralnost, temveč je aktivnost človeka tista, ki preko njih vzpostavlja komunikacijo z drugimi.

Simboli pa so časovno in prostorsko pogojeni in marsikaj, kar je bilo nekoč polno simbolične moči, je postalo brez pomena in zahteva nove interpretacije. To velja tudi za orientacijo cerkve proti vzhodu, za centralno ali dolžinsko stavbo, za položaj zvonika in oltarja. Staro znanje o tej simboliki je v novih predlogih za arhitekturo v glavnem izgubilo sporočilnost in ne nagovarja več. Simboli morajo ustvarjati sami sebe in sakralna stavba naj bo simbol tega, čemur je dejansko namenjena (Kropej 1999).

Sklepne misli

Reformacija in z njo protestantsko gibanje je na Slovenskem pustilo neizbrisen pečat, saj so bili postavljeni temelji za kulturni razvoj in napredek slovenskega ljudstva; čeprav se je protestantsko verovanje ohranilo predvsem na področju Prekmurja, so sadove želi po vsej Sloveniji. Težko si predstavljamo obstoj krščanstva brez protestantov, saj bi verjetno zašlo v nepovratno mračno ulico, kamor

so ga s pretiravanji že zapeljali. Protestantizem je ponovno ocenil in na novo vzpostavil odnos med Bogom in človekom, ko ga je spustil na realnejša tla. Protestantje so nasprotovali izumetničenemu čaščenju, kakršno se je kazalo v zidavi cerkva in povzdigovanju svetnikov, ki so več kot zapolnili smisel takratnega krščanstva. Protestantje so spomnili na izvor krščanstva in Jezusovih misli, ki se razkrivajo v skromnosti, a vključujejo vso resnico veličine – občestva in blaženosti, ki nam je dana. Človeka so spet približali Bogu, saj se je odtlej lahko z njim pogovarjal v svojem jeziku in tudi brez posrednika duhovnika. Zagotovo je vpeljava domačega jezika v evangeličansko cerkev in veliko pozneje tudi v večinsko cerkev simbolično spremenila tudi Slovenca in je zato ta dediščina protestantstva najpomembnejša. V jeziku kmeta in brezvredneža so začeli brati svete besede, kar je kot zarjo napovedovalo neko drugo dobo, v kateri bo tudi jezik Slovencev jezik kulture in privzdignjenosti. Nova doba se je začela 250 let kasneje, ko se je na Gorenjskem, Šimnu in Minki Prešernovi rodil osmi od enajstih otrok.

VIRI IN LITERATURA

- Benko, A. (2011): Prva evangeličanska cerkev v Bodoncih. V: *Arhitektura raziskave/Architecture Research* 2011/1. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Brezar, V. (2000): Vloga sakralne arhitekture v arhitekturni stroki. V: *Sakralno v arhitekturi*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1993): *Slovar simbolov*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Debevec, L. (2000): »Tehnologija« prezbitarija. V: *Sakralno v arhitekturi*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Juvanec, B. (2009): Basics of proportion systems in architecture. V: *Prostor* 17/192–198. University of Zagreb, Faculty of Architecture, Zagreb.
- Kongregacija za duhovščino* (2002): Duhovnik, pastir in voditelj župnijskega občestva/Cerkveni dokumenti 99. Družina d.o.o., Ljubljana.

- Kravanja, B. (2005): Sveti prostor v prepletu mitološke ideologije in simbolike kraja. V: *Studia Mythologica Slavica* VIII-2005. ZRC SAZU, Ljubljana.
- Kropej, A. (1999): Vloga sakralne arhitekture v cerkvi. V: *Sakralna arhitektura v slovenskem prostoru – danes*. Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani in Krščanska kulturna zveza Celovec, Velenje.
- Kunc, G. (2006): *Evropa in Turčija: vpliv religije na odnose*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Marinko, J.: (2000): Osredinjenje kot sestavina sakralnega prostora. V: *Sakralno v arhitekturi*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Musek J. (1990): *Simboli, kultura, ljudje*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Sedar, K. (2011): *Prva kronika evangeličanske cerkvene občine Bodonci*. Evangeličanska cerkvena občina Bodonci, Bodonci.
- Serše, A., (2001): Evangeljsko žensko društvo v Ljubljani 1856–1945, 57–68. V: *Etnolog* 11. Slovenski etnografski muzej, Ljubljana.
- Šiftar, K. (1937): Kratka zgodovina bodonske evangeličanske fare. V: *Evangeličanski kalendari za 1937. navadno leto*, 53–62. Prekmurszka Evangelicsanszka Sinyorija, Murska Sobota.
- Vinkler, J. (2011): Tolerančni patent 1781. V: *Stati inu obstatu*, Revija za vprašanja protestantizma, 297–306, številka: 13-14. Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, Ljubljana.
- Orientacija oltarja, <http://www.adoremus.org/0500-Ratzinger.html> <november, 2011>
- Oltar, <http://en.wikipedia.org/wiki/Altar> <november, 2011>
- Vas Bodonci, <http://www.bodonci.net/vasbodonci.php> <november, 2011>
- Tolerančni patent, http://sl.wikipedia.org/wiki/Toleran%C4%8Dni_patent <november, 2011>
- Evangeličanska cerkvena skupnost, <http://www.evangel-cerkev.si/sl/> <november, 2011>
- Evangeličanska cerkvena skupnost Bodonci, <http://www.evangel-bodonci.si/sl/default.asp> <november, 2011>
- Krstni kamen, <http://www.kirche-schwefe.de/kirche/geschichte/taufstein/> <januar, 2012>
- Zlati rez, <http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/sola/2003/ura/tina/nova/index.htm> <januar, 2012>

primarily bears the stamp of acknowledging diversity. Different churches can be understood as cooperating partners in the sense of *Charte Oecumenice* (2001).

Starting from this document, which represents a “binding measure” for the “ecumenical culture of dialogue and cooperation” and obligates the church signatories, tolerance deserves special attention and respect. With the introduction of tolerance, the religious policy of the Hapsburgs 230 years ago was placed on completely new foundations. Nowadays the thinking about tolerance must not only register the enormous political and social changes as regards religion but also ask whether the required obligation to the Roman Catholic upbringing of children – although this is given with attention to the conscience of a non-Catholic partner – can be dropped as unsuitable in the light of the Ecumenical Document.

UDC 726:27-28

Andreja Benko

Religious elements and their symbolism in the Lutheran Church

We have a legacy from the past of many church buildings, including Lutheran ones (Bodonci, Prekmurje), which in many elements differ from those of other faiths, e.g. the Roman Catholic faith, although the basic architectural typology to a large extent takes it into account. Nowadays this difference is most obvious primarily in the interiors and their furnishings, whereas in the past the difference was noticeable in the buildings' external appearance as well.

A particular emphasis is seen in the religious elements which make up the interior of a Lutheran church and are repeated in all /such/ churches, since they have a special symbolic value for believers. In the past much more than at present people had recourse to symbols, to which they assigned a higher value and power. An insight into the semantic structure of symbols shows us that they determine practically all our important cultural and indeed human values.

UDC 274.5(497.4):271/279

Alexander Hanisch-Wolfram

Protestants and Slovenes in Carinthia 1780–1945

If we try to summarize the observation and results of the comparison of the relationship of Protestants and Slovenes in the period 1780–1945, two conclusions are possible:

1. Protestants and Slovenes in Carinthia as minority communities were an obstacle to the ideal of a homogeneous society and in the increasingly national